

NIEUWSBRIEF

Archeologie en Monumenten

Bergen op Zoom

**Opgravingen in de
Fabrieksstraat**

Excursie 20 september

**Aardewerkonderzoek
Parade**

Boekennieuws

**Schoolproject
Pottenkijkers**

**Verleden van
Nederland**

OPGRAVINGEN IN DE FABRIEKSTRAAT

(Marco Vermunt)

Op het terrein van de voormalige gasfabriek aan de Van Konijnenburgweg en de naastgelegen Fabrikstraat worden in de toekomst woningen en een parkeergarage gebouwd. Reden voor de gemeente om eerst een archeologisch onderzoek uit te voeren, want het gaat immers om een omvangrijk gebied in de oude binnenstad.

In 2006 werd opgegraven achter de PNEM-gebouwen van de gasfabriek. Er werden resten gevonden van drie ovens van majolicapottenbakkers uit de 16de eeuw. Daarover is in de vorige nieuwsbrieven al het nodige geschreven.

Foto opgraving uit 2007

In 2007 ging de opgraving aan de Fabrikstraat van start. Aanvankelijk was het een 'gewone' binnenstadsopgraving. Na de vondst van een vergeten olietank en analyses door de Regionale Milieudienst werd het terrein echter als vervuild bestempeld. In het verleden waren hier kolenhandelaren en metaalbedrijven gevestigd. Een saneringsplan volgde. Volgens dit plan moest het hele terrein, inclusief een gedeelte achter de loodsen van Stuart, worden afgegraven. Dat stond weer op gespannen voet met de cultuurhistorische waarde van de ondergrond. Een compromis werd gevonden in een gefaseerde sanering. Eerst werd de archeologisch niet interessante bovenlaag afgevoerd, waarna de archeologen aan de slag gingen. Tenslotte zou de saneerder de overgebleven grond verwijderen.

Op die manier ging in het begin van mei het tweede deel van het onderzoek aan de Fabrikstraat van start,

onder leiding van Alexander van der Kallen en inhuurkracht Ruud Mundhenk. Omdat de tijd voor de opgraving beperkt was, moesten er in het veld keuzes gemaakt worden. Niet alles kon even uitvoerig bestudeerd worden. Wat was er eigenlijk van dit stukje stad bekend?

Het terrein lag van oudsher ten zuiden van de huizen aan de Zuidzijde Haven en besloeg de achtererven van die huizen. Aangenomen wordt dat die straat en de bebouwing in de 13de eeuw tot ontwikkeling

kwamen. Vóór 1397 zijn er geen schriftelijke bronnen bewaard. In 1424 is sprake van een veste (stadsgracht) aan de zuidzijde van de havenbuurt. Dat kan er op wijzen dat men deze kant al heel vroeg beveiligd had met een stadswal. Tijdens het saneren van de gasfabriek kwam de insnede van de stadsgracht tevoorschijn. De grond naast de gracht bevatte sporen van bewoning uit de 12de eeuw, een teken dat dit gebied toch al vroeg in gebruik was.

In de jaren 1484-1488 kwam de omwalling van het hele havengebied tot stand. Het opgravingsterrein ligt net binnen die stadswal. De aarden wal zelf lag gedeeltelijk in het beloop van de Fabrikstraat en de gracht lag onder de showroom aan de Van Konijnenburgweg.

In de nabije toekomst zal die gesloopt worden. Dat geeft de mogelijkheid om de gracht nog precies in te meten.

In de 15de eeuwse koopakten van de huizen aan de Zuidzijde Haven staat te lezen, dat de achtererven strekten tot aan de stadswal.

Het onderzoeksterrein besloeg de erven van de volgende woningen: Het Ancker (23), De Croone (21), Sint Jacob (19), De Vier Haringen (17), het Pakhuisstraatje, De Cordewagen (15) en Het Bijltje (13).

In de 17de eeuw waren er in deze buurt veel bierbrouwerijen gevestigd. Een van de grootste was De Croone, waarvan de bedrijfsgebouwen achter nummer 17 en 19 stonden. Ze waren in die tijd toegankelijk via het Pakhuisstraatje. Ook achter Sint Jacob bevond zich een brouwerij. Een diepe waterput die achter de loodsen tijdens de sanering gevonden werd, hoort zeker bij die brouwerij. De waterput was aan de bovenzijde afgesloten met een 150 cm grote molensteen van tefriet, ook wel tufsteen genoemd. Op de laatste dag van de opgraving is de in vijf stukken gebroken molensteen van de put verwijderd. Dit was nog best lastig want het zou zonde zijn als een stuk in de put zou vallen.

Na het verwijderen bleek de waterput veel groter dan verwacht. In plaats van een bakstenen koker met een diameter van één

meter, werd een put aangetroffen die gemetseld was in de vorm van een melkfles. Op de bodem ruim drie meter breed! In de ruim vijf meter diepe put stond nog circa 70-80 cm kraakhelder water. Naast de resten van een houten schoonmaakvlonder bleek er bijna in het midden van de put een steengoed kruik te staan. Met behulp van een 5.5 meter lange ladder, die maar net in de put paste, is Alexander in de put afgedaald om de kruik boven water te krijgen. Het bleek te gaan om een grote steengoed bierkruik uit ca. 1680-1700. In de halsopening waren de resten van een lakzegel zichtbaar. Helaas heeft 300 jaar onder het grondwaterpeil het zegel geen goed gedaan. Een verzegelde bierkruik, recht op staand op de bodem van een grote bij een bierbrouwerij horende waterput, is daar vrijwel zeker met opzet geplaatst. Waarschijnlijk als bouwoffer na het voltooiën van de put. Of het bier in de kruik nog drinkbaar is, is onwaarschijnlijk. Maar proevers zijn welkom.

De diepe waterput

Tijdens het opgraven werd duidelijk dat de meeste sporen uit de periode van de brouwerijen, de 16de tot en met de 18de eeuw, verdwenen waren door grondwerken in de 20ste eeuw. De dikke vervuiling veroorzakende bovenlaag had veel schade aangericht. De meeste opgegraven sporen dateren uit de 14de eeuw. Aan de ene kant is dat jammer omdat de relatie tussen de geschreven bronnen en de opgegraven sporen ontbreekt, maar aan de andere kant geeft de opgraving een verrassend beeld van een open terrein in de middeleeuwen, waar allerlei activiteiten plaatsvonden.

Op het moment van schrijven is de opgraving nog aan de gang en zijn nog lang niet alle sporen onderzocht. In de westelijke helft lijken sporen te liggen van achterhuisjes van Het Ancker en De Croone. Een beerkuil bevatte een zeldzame aardewerken lavabo (hangend waterbekken) en een veldfles uit Merida (Portugal). Ook waren er veel kleine kuilen en greppels met aardewerk-scherven uit het einde van de 13de eeuw.

Ze dienden misschien als grondverbetering (fundering voor houten palen) en tonen aan dat er niet ver hiervandaan een pottenbakker actief moet zijn geweest.

In het verlengde van de Pakhuisstraat kwam een fundering van een muur met steunberen tevoorschijn, daterend uit de 14de eeuw. De grond ten oosten van deze muur was in de 14de eeuw intensief gebruikt als stort van een of meer pottenbakkerijen. Dat oppervlak beslaat de erven van De Cordewagen en Het Bijltje en het lijkt aannemelijk dat hier in de periode 1300-1350 pottenbakkerijen gevestigd waren.

Voor de studie naar de pottenbakkersindustrie van Bergen op Zoom is de opgraving in de Fabriekstraat van groot belang. Eerder werd pottenbakkersafval uit de 14de eeuw gevonden in de Hoogeboomstraat (1985) en op het Ribbensterrein (2002).

De linker lavabo komt uit een beerput van de Parade; de rechter is iets groter en komt uit een beerkuil van de Fabriekstraat

De kuilen van de Hoogeboomstraat zaten echter half onder de bebouwing en konden maar gedeeltelijk worden gelegegd. Het afval van het Ribbensterrein was van meerdere bedrijven afkomstig en als grondverbetering gestort. In de Fabriekstraat zijn de afzonderlijke kuilen goed zichtbaar. Ze bevatten rood- en grijsbakkend aardewerk en veel stukken tegel en leem, afkomstig van de ovens zelf. In een van de kuilen heeft een pottenbakker waarschijnlijk zijn hele oveninhoud gedumpt, want de scherven horen uitsluitend bij grote grijze kannen. In geen andere Nederlandse stad wordt zoveel productieafval van pottenbakkers gevonden als in Bergen op Zoom. Vandaar dat in deze opgraving gekozen is om alle scherven uit duidelijk begrensde kuilen te verzamelen voor verder onderzoek. De normale vondstzakjes zijn daarvoor vervangen door bigbags, waar een kubieke meter in kan. Van één van de kuilen werden alle scherven uit de bovenlaag verzameld, waarvoor alleen al anderhalve bigbag nodig was.

De bigbags met veel, heel veel puzzelwerk

Er werd in deze buurt al eens eerder pottenbakkersafval gevonden, namelijk in de Rijkebuurtstraat vlak bij het Spuihuis.

Het lijkt erop dat een groep van pottenbakkers in de 14de eeuw rondom de haven werkte, en een andere groep op de Weel, waar nu het Groot Arsenaal is. Pas later zouden ze zich gaan groeperen op de Dubbelstraat. De productie was in de eerste helft van de 14de eeuw al gigantisch. Het meeste was bestemd voor export naar Zeeland en steden zoals Amsterdam. Helaas zijn de ovens zelf niet gevonden. Ze lagen waarschijnlijk vlak achter de woningen. Dat was ook het geval bij de ovens rond de Dubbelstraat in de 17de en 18de eeuw. Andere interessante sporen in de Fabriekstraat bestaan uit mysterieuze vierkante kuilen, waarvan er al een 26-tal tevoorschijn kwamen langs de straatkant. De kuilen werden gegraven voor een onduidelijk doel en dateren uit het begin van de 16de eeuw. Ze zijn ruim 2 bij 2 meter groot en niet erg diep. Sommige bevatten veel scherven van steengoed kannen. Ook de grond waarin de kuilen gegraven werden, zit vol met steengoed. Het hoe en waarom is nog een raadsel. Niet ver hiervandaan, waar nu de Stoelemat staat, was in de 16de eeuw de "Cannemanshoek". Bergse handelaren hielden zich bezig met de import van Duits steengoed. De slechte afgekeurde waar werd ter plekke weggegooid. In 1970 en 2002 werd de stort herontdekt tijdens rioolwerken.

Misschien kwam een deel van het steengoed ook in de Fabrikstraat terecht, dat toen een open terrein aan de voet van de stadswal was. In principe een goede plaats om onbruikbaar afval te lozen. Maar dat verklaart nog niet waarom er zulke mooie vierkante kuilen gegraven werden. Verder onderzoek moet hier helderheid in brengen. Na de opgraving zal er in elk geval genoeg was- en puzzelwerk zijn!

EXCURSIE NIJMEGEN 20 SEPTEMBER

Op 20 september 2008 hebben wij een boeiende excursie voor u georganiseerd. We gaan deze dag naar de oudste stad van Nederland: Nijmegen. Door Keizer Karel de Grote werd Nijmegen een keizerlijke stad. Hoog boven de rivier en temidden van bossen en heuvels werd een legerkamp gevestigd en het uitzicht is tot op heden nog steeds overweldigend. De geschiedenis in de stad wordt niet vergeten, maar gekoesterd in prachtige historische gebouwen, parken en musea. Museum Het Valkhof heeft een belangrijke collectie archeologie en vanaf 23 augustus is hier ook de tentoonstelling "Luxe en Decadentie, Leven aan de Romeinse goudkust" te zien.

Het programma ziet er als volgt uit:

08.00 uur vertrek Bergen op Zoom (parkeerplaats sporthal Gageldonk)

10.00 - 10.30 uur koffie/thee met Nijmeegse specialiteit in Vivaldi

10.30 - 12.00 uur historische stadswandeling

12.15 - 13.15 uur "Romeinse" lunch in museum Het Valkhof

13.30 - 14.15 uur Introductie op tentoonstelling met beeldmateriaal in de aula

14.15 - 15.45 uur Bezoek aan de tentoonstelling "Luxe en Decadentie", heeft u tijd over dan kunt u de andere collecties van Het Valkhof bekijken. Museum Het Valkhof heeft vaste collecties Archeologie, Oude en Moderne Kunst. Ook is er een uitgebreide, gespecialiseerde bibliotheek met bijbehorende leeszaal.

15.45 - 16.15 uur Afsluitend koffie drinken

16.15 uur vertrek uit Nijmegen

ca. 18.00 uur aankomst Bergen op Zoom.

Deelnameprijs voor leden bedraagt € 15,--.

Partners en niet-leden betalen € 45,-- per

persoon. De kostprijs van deze excursie is

€ 55,-- per persoon.

U kunt zich uiterlijk **tot en met 14 augustus**

2008 opgeven bij: Ank van der Kallen,

Nieuwstraat 4, 4611 RS Bergen op Zoom, tel.

0164-265158; e-mail: vanderkallen@home.nl

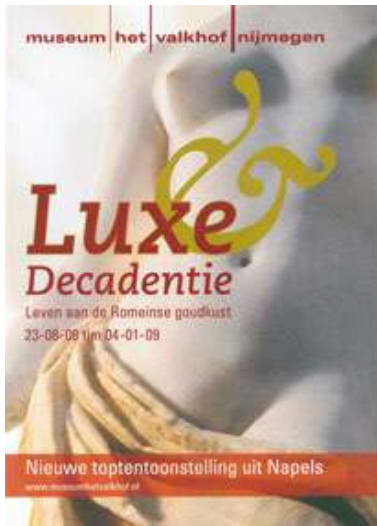
Na aanmelding ontvangt u rond 20 augustus

een bevestiging met acceptgiro te voldoen

vóór 10 september 2008.

De tentoonstelling Luxe en Decadentie

Met deze tentoonstelling krijgt u een overrompelend beeld van het leven van de superrijke Romeinen in de golf van Napels.

Een kleine toplaag leefde hier in ongekende weelde. Hun luxueuze villa's kleedden ze aan met weelderige muurschilderingen, beelden van brons en marmer en ze genoten van de hun privébad dat dagelijks gevuld werd met warm water uit een

ingenieus warmwatersysteem. Stap binnen in de muurgrote 3D-animatie van de acht verdiepingen tellende villa van Keizer Tiberius op het eiland Capri. De 200 topstukken in deze tentoonstelling zijn onderdeel van de verzameling van het Nationaal Archeologisch Museum in Napels en worden voor het eerst buiten Italië vertoond. Een fantastische tentoonstelling van eenzelfde indrukwekkende pracht als de tentoonstelling over Herculaneum (2006/2007). U zult bij uw bezoek van de ene verbazing in de andere vallen. Maar u zult ook geconfronteerd worden met de vaak bijtende kritiek van de antieke auteurs op dit luxeleven, dat zich steeds meer op status richtte en steeds minder aan de traditionele Romeinse waarden vasthield.

Een wereld van arm en rijk

Van de naar schatting 50 tot 80 miljoen inwoners van het Romeinse Rijk behoorde hooguit één procent tot de welgestelden. Een scherpe tweedeling tussen arm en rijk was overal in de samenleving duidelijk zichtbaar. Om de sympathie van het volk te winnen bekostigden de rijken - tijdens een ambtsperiode als bestuurder - gratis optredens van gladiatoren in de arena. Topstukken rond dit thema zijn twee bronzen beenbeschermers van een gladiator en een helm van maar liefst 3,5 kilo.

Wie rijk was, had een of meer slaven voor uiteenlopende taken. Zij werkten in de huishouding maar ook op grote landbouwbedrijven.

Een ijzeren voetklem is een stille getuige van de omstandigheden waaronder velen van hen leefden. De klem zat vast aan een balk in de vloer en verschillende slaven konden er tegelijk in worden vastgezet, ieder met één been.

Gladiatorenhelm

Villa's en tuinen

Van Baia tot Sorrento lagen de villa's van de Romeinse jetset dicht naast elkaar. In de steden Pompeii en Herculaneum bewoonden de welgestelden representatieve huizen. De villa's in de dichtbebouwde stad hadden soms geen ruimte voor een tuin. Daarom richtten de rijken hun huizen in met kleurrijke wandschilderingen van tuinen, planten, fonteinen en vogels. De tuinen van buitenvilla's aan zee werden opgeluisterd met prachtige fonteinen, marmeren vazen en talloze bronzen en marmeren beelden van Griekse makelij. Satyrs en faunen waren geliefd als tuinsculptuur. Ook de beschilderde Venus was ooit in een van de villatuinen te bewonderen. Sommige villa's hadden een privébad.

Reconstructie van de tuin van de Villa S. Marco in Stabiae met blik op een grote fonteinwand.

Gasten namen voorafgaand aan de maaltijd bij de heer des huizes een bad met warm water: een luxe waarmee de gastheer zijn rijkdom etaleerde. Voor het eerst ziet u de enige compleet bewaarde warmwaterinstallatie uit de Oudheid.

Eten en drinken

Rijke Romeinen besteedden graag veel geld en tijd aan eten en drinken. Sommige fresco's tonen losbandige banketscènes.

drinkbeker van bergkristal

*Drinkhoorn (rhyton)
Afkomstig uit het gebied rondom de Vesuvius.*

Gasten op aanligbedden aan rijk gedekte tafels worden bediend door slaven of vermaakt door meisjes van plezier. Een schildering laat zelfs een man zien die overgeeft, ondersteund door een slaaf. Glazen drinkhoorns, serviesgoed van bergkristal, een stilleven van zeebarbelen en een bronzen varkenspasteivorm geven een goed beeld van de rijke Romeinse eetcultuur.

Vrouwen en schoonheid

Ook in de Oudheid bekommerden vrouwen zich om schoonheid en uiterlijk vertoon. Rijke dames tooiden zich met de kostbaarste sieraden. Topstuk is een diadeem van goud, versierd met gouddraad en met drie uitzonderlijk grote parels. Een houten kistje met ivoren decoratie vormt een prachtige antieke 'beautycase'. De inhoud is compleet bewaard gebleven: een bronzen spiegel, een gladde gouden ring, twee zilveren kledingspelden met goud filigraan, een klein zalfpotje, een spateltje, een kam, een naald en een ivoren haarnaald.

Diadeem afkomstig uit Pompeii

sieradenkistje afkomstig uit Cumae.

De tentoonstelling is een samenwerkingsproject van het LWL-Römermuseum in Haltern am See, het Focke-Museum in Bremen, de Archäologische Staatssammlung in München en Museum Het Valkhof Nijmegen.

Museum Het Valkhof heeft een uitgebreide verzameling bodemvondsten uit Nijmegen en de provincie Gelderland. Ze geven een beeld van het menselijk leven in de regio, vanaf de oude steentijd tot en met de 19de eeuw. Naar periode onderscheiden kent de archeologische collectie vier zwaartepunten.

Prehistorie: grafvondsten en een grote verzameling bijlen, zwaarden en lanspunten, sieraden en aardewerk, met name uit de Jonge Steentijd (ca. 5000 - 2100 voor Chr.) en de Late Bronstijd en IJzertijd (ca. 1100 - 10 voor Chr.) uit de provincie Gelderland.

Romeinse tijd (ca. 10 voor Chr. - 400 na Chr.): een grote verscheidenheid aan voorwerpen uit Nijmegen en het Gelderse rivierengebied.

Vroege Middeleeuwen (ca. 400 - 1000 na Chr.): keramiek en glas, sieraden en wapens afkomstig uit graven en nederzettingen in de provincie Gelderland.

Late Middeleeuwen - Nieuwe Tijd (1300-1900): huisraad uit een groot aantal beerputten in de Nijmeegse binnenstad.

AARDEWERKONDERZOEK PARADE

(Marco Vermunt)

Zoals de meesten wel weten, werden er bij de opgravingen op de Parade veel resten uit de Romeinse tijd gevonden. In de 2de en 3de eeuw na Chr. was daar een heiligdom (waarschijnlijk een kleine tempel) waar passanten een offer aan de goden konden brengen. Dat deden ze door een vloeistof, wijn of olie, uit te gieten op een altaar. De potjes werden na gebruik weggegooid, of om het beter te zeggen, in een rituele handeling onbruikbaar gemaakt door ze in stukken te breken en te begraven of in een kuil te werpen.

Onder het Thaliaplein lag een ondiep ven, dat diende als depositieplaats van dergelijk stukgemaakt vaatwerk. Tijdens de opgraving werden er fragmenten van honderden miniatuur amforen gevonden. Volgens andere archeologen duidt dat er op, dat de passanten voornamelijk handelaren in wijn en olie waren, die stroomopwaarts de Schelde bevoeren. Na Domburg en Colijnsplaat zou Bergen op Zoom wel eens de derde tempel in het Zeeuwse Scheldegebied geweest kunnen zijn. In de voorbereiding van het opgravingsrapport, dat in 2009 gereed moet zijn, is besloten om de studie naar de vele amforen uit te besteden aan het bedrijf "Archeospecialisten" in Amersfoort. Dit staat onder leiding van Eva Kars en werkt samen met de vakgroep Inheems-Romeinse Archeologie van de Universiteit van Nijmegen.

Het bedrijf zal het aardewerk determineren en splitsen op de verschillende herkomst: lokaal gemaakt of import uit Rijnland, Frankrijk en Spanje. Ook zullen ze aanvullend onderzoek doen naar de kleisamenstelling. Een deel daarvan is al eerder gedaan door Wim de Clercq, verbonden aan de Universiteit van Gent. Hij concludeerde dat een groot deel van de amforen in Bergen op Zoom gemaakt moet zijn. Dat is ook voor de hand liggend bij een tempel, waar aardewerk uitsluitend voor rituele doeleinden gebruikt werd. Maar een andere opmerkelijke conclusie van De Clercq luidt, dat een groot deel van het 'blauwgrijze'

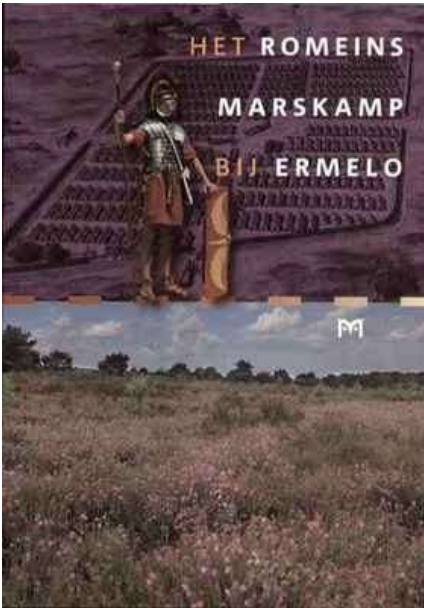
Miniatuur amfoor

Romeinse aardewerk, dat in omloop was in een gebied tussen Zuid-België, Holland en Duitsland, geproduceerd werd in Bergen op Zoom. Uiterlijk is dat identiek aan het grijze aardewerk dat in de 13de en 14de eeuw gemaakt werd.

Het onderzoek van Archeospecialisten richt zich daarom ook op het Romeinse aardewerk dat elders in onze stad aan het licht kwam.

BOEKENNIEUWS

Het Romeins Marskamp bij Ermelo

Bijna twintig eeuwen geleden trok een Romeins leger over de Veluwe. Ver voorbij de Romeinse rijksgrens, op de Ermelose Heide, sloegen ze een marskamp op waarvan de sporen vandaag de dag nog steeds in het landschap zichtbaar zijn. Romeinse

marskampen werden tijdens veldtochten en legeroefeningen aangelegd. Soms werden de kampen maar een nacht gebruikt, maar toch werden ze volgens een vast stramien opgebouwd. Hoewel er een groot aantal van deze kampen moet zijn geweest, hebben archeologen er nog maar weinig ontdekt. Het marskamp bij Ermelo is tot nu toe zelfs het enige dat in Nederland gevonden is. Dit boek geeft allereerst inzicht in de algemene geschiedenis van de Romeinen in Nederland. Specifieke aandacht gaat uit naar het marskamp bij Ermelo en de prehistorische geschiedenis van de Ermelose heide en het archeologisch onderzoek daarnaar. ISBN 978-90-5345-331-5, 108 blz.; prijs € 14,95

Het Beroemde Huis

De geschiedenis van het houten woonhuis

De Erven 10-14 in Broek in Waterland

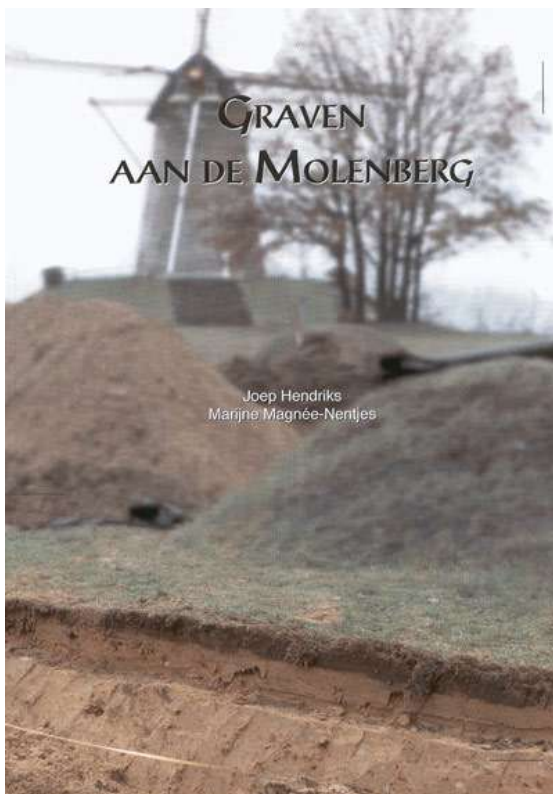
'Het Beroemde Huis'.... Hoe komt het houten pand De Erven 10-14 in Broek in Waterland aan deze opvallende naam? Zijn Napoleon en koning Willem I echt op bezoek geweest in dit huis of is dit een fabeltje? En wat is de herkomst van de vervaagde plafondschildering van engelen en vogels die jarenlang de doorgang aan de linker zijde van het pand hebben gesierd?

De restauratie van 'Het Beroemde Huis' in de jaren negentig van de twintigste eeuw bood een uitgelezen kans om het antwoord op deze vragen te vinden. Tijdens de broodnodige herstelwerkzaamheden kwam een reeks verborgen schatten aan het licht, waaronder een grote hoeveelheid zeldzame wand- en plafondschilderingen uit de late zeventiende eeuw. Al gauw werd duidelijk dat de vervaagde schildering van engelen en vogels tot een nagenoeg intact aangetroffen plafondschildering in de achteraanbouw behoorde. Wie heeft de opdracht gegeven tot deze schilderingen met bijbelse en mythologische thema's? En wat voor ontwikkeling heeft het houten pand doorgemaakt sinds het aanbrengen van deze veelkleurige decoraties? In het boek 'Het Beroemde Huis' probeert Anne van Wijngaarden, kunsthistorica en medewerkster monumentenzorg bij de gemeente Waterland, op deze vragen een antwoord te geven door middel van een overzicht van de bouwgeschiedenis van De Erven 10-14. De hele ontwikkeling vanaf de bouw van het voorhuis in de vroege zeventiende eeuw tot en met de restauratie is in kaart gebracht. Het interieur is - evenals het exterieur - fraai in beeld gebracht door de Broeker fotograaf Olaf Klijn. Het boek vormt door de belichting van de bijzondere schilderingen een waardevolle aanvulling op het onderzoek naar het Nederlandse interieur. ISBN : 90-78381-04-3, 144 blz.; prijs € 22,50

Graven aan de Molenberg.

Archeologisch onderzoek van een grafveld uit de Romeinse tijd langs de Baron d'Osyastraat te Wijchen. Nijmegen

Langs de Baron d'Osyastraat, aan de voet van de Molenberg in Wijchen heeft in 2004 een opgraving plaatsgevonden. De aanleiding voor het onderzoek was de bouw van een nieuwe brandweerkazerne. De locatie stond al langer bekend als een vindplaats van prehistorische en Romeinse graven. De opgraving leverde archeologische (nederzittings)resten op uit de midden- tot late ijzertijd en de late middeleeuwen en crematiegraven uit de Romeinse tijd, daterend van circa 90 tot 210 na Chr. Tijdens de opgraving werden de bedreigde archeologische sporen en resten van het grafveld vastgelegd en werden vragen over de lokale begrafenisrituelen, over de uitgestrektheid en over de plaats van het grafveld in de lokale bewoningsgeschiedenis beantwoord. Gebleken is dat de oudste crematiegraven, uit het eind van de 1e eeuw en het begin van de 2e eeuw, gegroepeerd lagen en duidelijk gemarkeerd waren, onder andere met behulp van een ronde of rechthoekige greppel. In de graven was over het algemeen een grote hoeveelheid bijgiften meegegeven, voornamelijk aardewerk.

De jongere graven, alle zonder randstructuur, waren in zones rond dit eerste cluster aangelegd. Opvallende vondsten waren onder andere glazen bad- en zalf flesjes, benen spinrokkens en de sporen van twee houten kisten (die op de kop in het graf geplaatst waren).

186 blz. € 47,50

Poken en stoken, brouwen en koken.

Archeologie en geschiedenis van 100 ambachtelijke ovens. In deze publicatie worden 100 ovens uit 24 Nederlandse steden, ooit gebouwd voor bierbrouwen, broodbakken, verven, zeep- en zoutzieden en het maken van kaarsen, op een systematische manier beschreven. Tevens worden de historische achtergrond van de verschillende ambachten en de technologische innovaties toegelicht. Met de opgegraven ovens uit de periode 1300-1900 vormt dit boek het eerste overzichtswerk van ambachtelijke ovens in Nederland.

ISBN: 9789071312083; 272 blz.; prijs € 12,50

SCHOOLPROJECT POTTENKIJKERS

(Ank van der Kallen)

Het vijfde schooljaar met ons project Pottenkijkers is net afgesloten. Even een opfrissing van het geheugen: het project Pottenkijkers bestaat uit drie onderdelen: een film, een aantal opgegraven replica's van voorwerpen (leskist) en opgegraven scherven. De film vertelt over het leven van een archeoloog. Waarom graaft hij? Hoe gaat een opgraving in zijn werk, enz. De bijbehorende leskist laat kinderen allerlei voorwerpen zien, zowel hedendaagse als eeuwenoude. Aan de hand hiervan wordt verteld hoe gebruiksvoorwerpen in de loop der tijden zijn veranderd. Daarna worden de kinderen in de gelegenheid gesteld om met scherven een voorwerp in elkaar te puzzelen.

Op school een kookpot in elkaar puzzelen

Het project draait dus al vijf jaar met succes, maar de film is wat verouderd en kan verbeterd worden. Het bestuur stond vooral een verbetering voor ogen, waardoor de feiten over archeologie bij kinderen van de bovenbouw basisonderwijs makkelijker blijven hangen. Met dit gegeven zijn wij op zoek gegaan om met een zo laag mogelijk budget een zo goed mogelijk product te krijgen. Het is nu eenmaal een feit dat we helaas niet genoeg geld hebben te besteden om een dure professionele film te laten maken. Na wat rondzwervingen kwamen we terecht op de website van de Hoge School voor de Kunsten te Utrecht en dan met name de faculteit Media te Hilversum. De eerste contacten met de HKU waren niet al te hoopgevend.

Natuurlijk werken studenten het liefst voor grote programmamakers en grote omroepen, want uiteindelijk ligt daar hun toekomst en niet bij onze stichting. Maar in oktober werd ons project toch geaccepteerd. Voor de totstandkoming van het scenario is er door de studenten onderzoek gedaan naar de invloed van media op kinderen. Er werd gesproken met grote programmamakers en omroepen, zoals Villa Achterwerk van de VPRO, Vroeger & Zo van Teleac, Willem Wever van de NCRV, Wat is Wat? van National Geographic, Op het spoor van Romeinen en Bataven van Teleac, Terry Jones in de Middeleeuwen van Teleac, Zappelin van de NPO, In Europa met Geert Mak van de VPRO en Verleden van Nederland, een documentaireserie van acht delen die vanaf oktober op de televisie is te zien, een productie van NPS/VPRO.

Ook hebben de studenten in Bergen op Zoom tijdens lessen van Pottenkijkers opnamen gemaakt met een verborgen camera en de kinderen geobserveerd en na de lessen vragen aan de kinderen gesteld. Er werd dus niet over een nacht ijs gegaan. Na maanden van voorbereiding, gesprekken met de studenten, een heleboel geregel, huren van kleding, inhuren van acteurs, medewerking vragen aan velerlei instanties, kwam er een scenario en gingen in april de opnamen van start. De regie was in handen van Lara Kostic, camera: Dick Harrewijn, productie: Marnix Haak; geluid: Nils Feenstra en nog een aantal behulpzame studenten. Voor mijzelf was het een verschrikkelijk leuke tijd en ik vond het geweldig en een groot genoegen om met zulke enthousiaste jonge mensen te mogen samenwerken. Enthousiast waren ze: van de eerste tot de laatste minuut hebben ze met een enorme inzet gewerkt om een geweldig product te maken.

En dat ging zeker niet zonder slag of stoot met hier en daar flinke tegenslagen. Zo moesten we op een opgraving kunnen filmen met het liefste een waterput en wat muurwerken. In Bergen op Zoom was er op dat moment geen opgraving waar we terecht konden. Dus moesten we in het land gaan rondbellen om te kijken waar het wel kon. We konden terecht in Eindhoven op 3 mei, maar daar kwam de tegenslag: door een overlijden in de familie van de hoofdrolspeler Soy Kroon, ging de opname dag niet door. De gemeentelijk archeoloog Nico Arts, vertrok helaas de dag later naar Rusland om van een vakantie te genieten. Alle zeilen moesten worden bijgezet, want de montage moest half mei gereed zijn. Helaas bleek er nergens anders in Nederland een voor ons geschikte opgraving te vinden. Gelukkig hielp Eindhoven ons toch nog uit de brand en konden daar op 13 mei de laatste opnamen met archeoloog Sem Peters gemaakt worden.

Cameraman Dick Harrewijn in actie

Het vernieuwende aan deze film is dat heden en verleden elkaar afwisselen. Een jonge reporter Tom (gespeeld door Soy Kroon) gaat voor de schoolkrant een verslag over archeologie maken. Tijdens de opgravingswerkzaamheden worden er scherven en een munt gevonden in een waterput. Hoe zijn de scherven en de munt in de put beland, wat is het verhaal hier achter?

Margo Dames in haar rol van moeder

Lulu Stig in haar rol van Lot

We gaan terug naar het verleden en zien hoe Lot (gespeeld door Lulu Stig) en haar moeder (Margo Dames) zo'n 400 jaar geleden leefden en hoe Lot een zilveren munt vindt en uiteindelijk ook weer kwijtraakt in de waterput. Afwisselend worden gevolgd hoe scherven en munt uit de grond komen en uiteindelijk in het museum te pronken staan en hoe er vroeger werd geleefd.

De hoofdrolspeler Soy Kroon, geduldig wachtend tot de cameraman klaar is.

Soms moest er ook onder barre omstandigheden gefilmd worden. Zo stond er een opname gepland van een gevangene in De Gevangenpoort. Er werd gebruik gemaakt van de onderste zuidelijke torenkamer. Een opname die in de film ongeveer 2 à 3 seconden in beslag neemt. Maar hoe maak je die opname in een piepklein gangetje, waar een cameraman in moet, een geluidsman, een belichtingsman, apparatuur etc.? Allemaal op nog geen vierkante meter!!!! Vele, vele opnamen (van 07.00 tot 12.00 uur) later was de opname van die paar seconden toch gelukt. Ook veel hilarische momenten natuurlijk tijdens zulke opnamen.

Hoe krijgen we alles hierin?

Zo gingen de maanden april en mei snel voorbij, gevuld met opnamedagen. We laten de foto's graag voor zich spreken.

Een oude bekende als gevangene

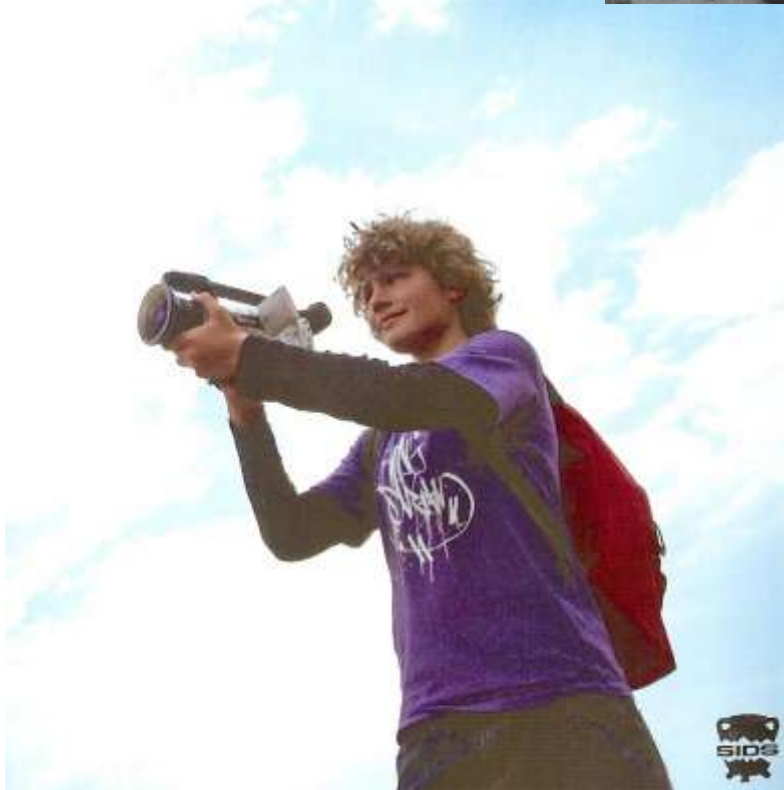
En.... eindelijk het was zo ver:
de première op 30 mei op een prachtige
locatie aan het water in Amsterdam.
"Het Verslag van Vroeger" is geboren.....
We mogen trots zijn op het resultaat
en zijn er van overtuigd dat met
ingang van het volgende schooljaar er
jaarlijks ruim 800 kinderen met plezier
naar deze film zullen kijken en we
hopen dat daardoor archeologie en
geschiedenis dichter bij onze jeugd
komen te staan.
Op 11 juni volgt een presentatie aan de
vrijwilligers die met het project
Pottenkijkers de scholen bezoeken.
Wellicht dat een presentatie voor
onze leden op het programma van de
volgende jaarvergadering kan
worden gezet.

Ver slag van vroeger

Zelfs een paard moest worden ingehuurd

In het nieuwe schoolseizoen 2008/09
komen de studenten nog een paar keer
naar Bergen op Zoom om nogmaals te
onderzoeken wat de invloed van de film
op kinderen is. Zo kunnen de resultaten
van de eerste film en de nieuwe film
naast elkaar worden gelegd.
En voor mij betekent dit het een einde
van een verschrikkelijk leuke periode
van een geweldige samenwerking met
leuke jonge mensen. Uiteraard wens
ik hen een schitterende toekomst toe,
waarin zij hun idealen en dromen
kunnen waarmaken

Het kind is geboren.....

VERLEDEN VAN NEDERLAND

Vanaf 12 oktober 2008, 20.20 uur op Nederland 2 wordt door de NPS/VPRO een achtdelige documentaireserie Verleden van Nederland uitgezonden, onderdeel van de gelijknamige campagne. Deze serie neemt ons mee vanaf de prehistorie tot de 21e eeuw. We reizen samen met Charles Groenhuijsen door de tijd langs potscherven, botten, rulle aarde, langs oude teksten, tekeningen en bouwsels tot aan foto's, radio, televisie en uiteindelijk zelfs de digitale snelweg. Er verandert veel, maar veel blijft ook, want altijd is er het land, de lucht, het weer en het eindeloze water...

12 oktober: Verloren Verhalen

Van de Prehistorie tot 500 na Christus
Het terrein is er woest, het klimaat is ruw; het leven en landschap somber. Hier kom je alleen indien het je vaderland is. Zo schreef de Romeinse geschiedschrijver Tacitus eind 1ste eeuw na Chr. over het gebied dat nu Nederland is.

Helaas zijn teksten zoals deze zeldzaam. We zijn aangewezen op andere bronnen om meer te weten te komen over onze vroegste geschiedenis. Opgegraven skeletten, dobbelstenen, kammetjes, munten en wapens geven ons aanknopingspunten in onze zoektocht naar het verleden. Bij de aanleg van de Betuwelijn werd het skelet van 'Trijntje' gevonden, een meisje uit 5500 v. Chr. Hoe leefde zij? Hoe leefde de in Flevoland aangetroffen 'Swifterbantman' (ca. 4000 v. Chr.)? En welk vreselijk lot trof het meisje van Yde, dat leefde rond het jaar 0? Arbeiders vonden haar eind 19e eeuw in het Drentse veen - mét een strop om haar nek. Als er écht naar deze sporen wordt gekeken, kunnen verloren verhalen weer tot leven komen; niet alleen in Nederland en Duitsland, maar ook in het klassieke Rome. En dan blijkt dat geschiedenisverhalen uit oude schoolboekjes - zoals die over de Bataafse Opstand in het jaar 69 - vaak op mythes berusten...

De Biesbosch: in een replica van een uit een boom gesneden boot, wordt de tocht van prehistoriër Trijntje nagebootst

19 oktober: Hoe God verscheen in de Lage Landen

Van 500 tot 1500

In het gebied dat nu Nederland heet, woont rond het jaar 500 nog maar een handjevol mensen. Zij geloven vurig in Germaanse Goden als Wodan en Donar, die zich openbaren via bosgeesten of heilige bomen. In de negende eeuw trekt bisschop Bonifatius met een groep soldaten vanuit Engeland naar Friesland om de heidense bewoners te bekeren. Hijzelf mag dan bij Dokkum vermoord zijn, toch krijgt het christendom hier langzaam vast voet aan de grond. Dit blijkt wel uit de vele Middeleeuwse kloosters en de geschriften van monniken, die snel naam maken als de nieuwe bestuurders van hun tijd. En hoe zit het met die roemruchte kruistochten? Zijn het devote reizen naar Jeruzalem om de heilige stad te bevrijden van goddeloze bezetters? Of zijn het 'gewone' krijgstochten met het doel andersgelovigen te verdrijven en land te veroveren?

26 oktober: De Opstand

Van 1500 tot 1619

De derde aflevering gaat over de Opstand, de oorlog tussen Spanje en de Nederlanden die vroeger Tachtigjarige Oorlog heette. Een heroïsche vrijheidsstrijd, dat zou het zijn geweest. Maar er valt heel wat op dat beeld af te dingen. Toch blijft het fascinerend dat een niet bestaand landje een oorlog kon winnen van het wereldrijk Spanje. Hoe was dat toch mogelijk? En hoe konden een paar gewesten aan de rand van het imperium uitgroeien tot een zelfstandige Republiek?

Historische figuren als Karel V, Willem van Oranje en zijn tegenstander Filips II

worden in deze aflevering mensen van vlees en bloed. Aan de hand van verslagen van Filips' opperbroodbakker maken we bijvoorbeeld de reis mee die de dan 21-jarige prins door de Nederlanden maakt. Ook zijn we in de Zuidelijke Nederlanden, waar de rijkdom en hofcultuur uit die tijd nog volop zichtbaar is in de paleizen en kastelen van Antwerpen, Brussel en Gent.

2 november: De Gouden Eeuw

Van 1600 tot 1702

De Gouden Eeuw is de eeuw waarin alles lijkt te lukken. Kunsten en wetenschappen floreren als nooit tevoren. Regenten besturen de steden en gewesten en zijn tegelijkertijd kooplieden, zakenmannen. Die combinatie maakt de jonge Republiek tot een internationale grootmacht. De euforie is groot - maar zal deze lang standhouden? In Amsterdam kun je niet om de rijkdom van de Gouden Eeuw heen. Zo zijn we in de imposante woning van Louis Trip, een zeventiende eeuwse koopman die door slim te netwerken exorbitant rijk wordt en een grote rol gaat spelen in het bestuur van zijn stad.

Een feestelijk banket wordt gadeslagen door de figuranten in het Muiderslot

Charles Groenhuijsen klimt en klautert aan boord van De Batavia, te Lelystad

En overzees, in Manhattan en in Jakarta, laat Charles Groenhuijsen zien waar kooplieden in opdracht van de VOC - de grootste multinational ter wereld - voet aan wal zetten. Het rampjaar 1672 brengt ons in Den Haag, waar de temperatuur hoog oploopt als de Republiek van alle kanten wordt belaagd. Pamfletten en dagboekfragmenten brengen de onrust en angst heel dichtbij. Onrust en angst die uiteindelijk zullen uitmonden in een gruwelijke executie. Een tong en een teen zijn er de stille getuigen van. In de volgende nieuwsbrief zullen we de laatste vier afleveringen van deze boeiende documentaireserie toelichten.

Het bestuur wenst u allen een bijzonder fijne vakantieperiode toe. Mocht u op uw vakantieadres archeologische of andere verhalen tegenkomen, aarzel dan niet: fotografeer en stuur uw belevenissen in, zodat anderen mee kunnen genieten.

Colofon

Nieuwsbrief Archeologie en Monumenten Bergen op Zoom is een uitgave van de Stichting In den Scherminckel en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie

Ank van der Kallen
Nieuwstraat 4
4611 RS Bergen op Zoom
0164 - 26 51 58
vanderkallen@home.nl

Bestuur SIDS

Jan Hopstaken (voorzitter)
Wis van Meurs (secretaris)
Ank van der Kallen (penningmeester/
ledenadministr.)

Ab Drenth
Louis Weijs

Website

www.scherminckel.nl

Adres Gemeentelijk Archeologisch Depot
Wassenaarstraat 59, 4611 BT Bergen op Zoom,
tel. 0164 - 247138

© Copyright 2006

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de Stichting In den Scherminckel